

Inleiding

“Zo liggen al onze Waddeneilanden te kronkelen en te kruipen langs de Noordzee en Texel het onrustigst van alle..”

(Jac. P. Thijssen in de Groene Amsterdammer, juni 1934)

In den beginne, 1500 jaar terug, was de situatie voor het Texelse duingebied simpel: het was er gewoon niet. Geen Hors, geen Loodsmansduin bij Den Hoorn, geen Fonteinsnol in De Dennen, geen Seetingsnol bij De Koog. Ook geen Bertusnol, geen Slufterbollen, geen Lemoensberg. Op de locatie Eierland: geen duin. Er waren wel duinen, kwelders en strandvlaktes in de regio, maar die lagen zeewaarts, soms kilometers ver. Niets van het huidige duinlandschap is ouder dan 1000 jaar. Maar om het duingebied van nu te begrijpen hebben we wel de oude kern van Texel nodig, kennis van de geologie en van heel het menselijk bedrijf op Texel en omstreken vanaf de vroege middeleeuwen.

Texel is een buitenbeentje. Met Wieringen en Urk heeft het een net niet verdronken rest van een ijstijdafzetting gemeen (van ca 100.000 jaar geleden). Een stukje Drents landschap pal aan de kust. Alleen de hunebedden ontbreken. Zonder Texel en haar oude kei-



Deze kaart van Texel uit het begin van de 17e eeuw (maker onbekend) toont de westelijke duinkust. Bij Den Hoorn is een aantal vloedhaken te zien: duinenrijen die vanaf de westelijke duinen oostwaarts lopen. Deze vloedhaken ontstonden door een combinatie van zandaanvoer vanuit zee en stroming door het Marsdiep. De laaggelegen kwelders binnen de vloedhaken werden in de middeleeuwen ingepolderd.

leem, dekzanden en Hoge Berg van 15 meter had de kustlijn van Nederland niet zo'n mooie bocht gehad. Texel is de scharnier waar aan de kust 'hangt'. Zonder dit oude Texel geen Noord- en geen Zuid-Holland. Een verdienste van de natuur.

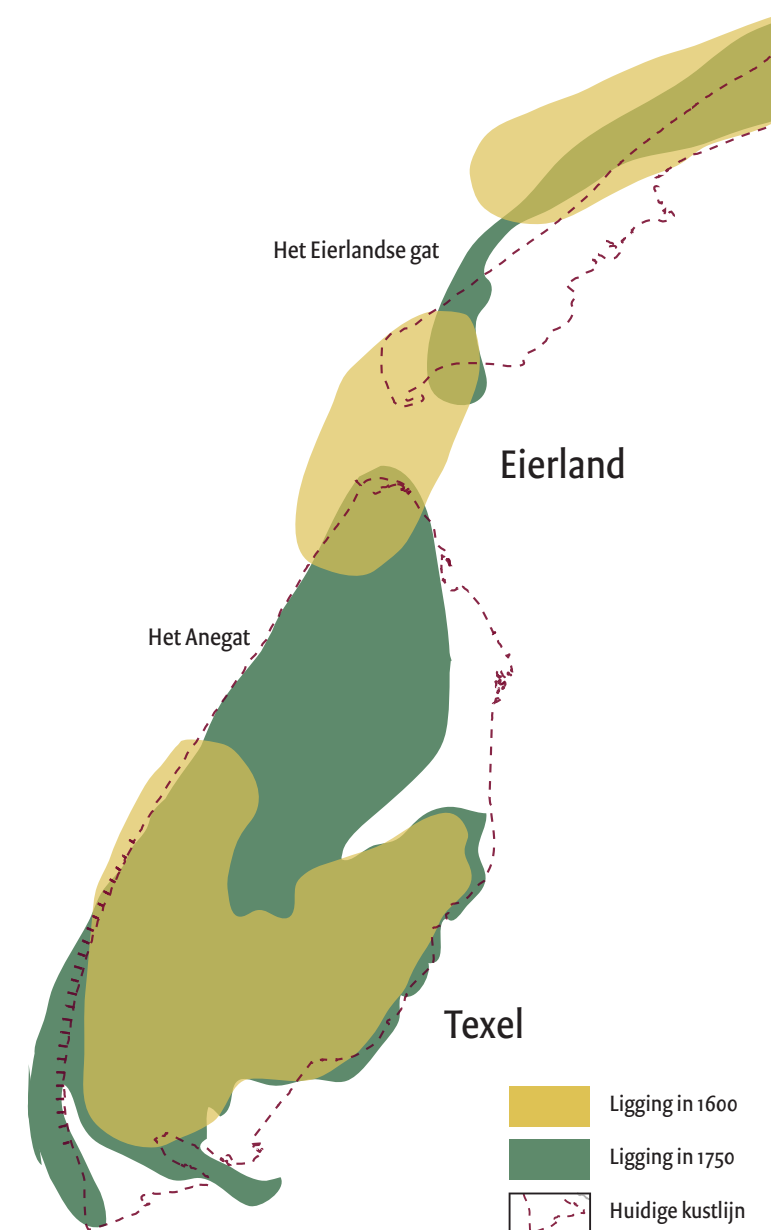
Wellicht spijtig voor allen die het eilandkarakter van Texel als VVV-troef benutten: Texel was lang geleden gewoon vasteland. Heel lang geleden een onderdeel van ijstijdafzettingen, 2000 jaar geleden nog losjes aan het vasteland bevestigd met strandwallen en veengronden. In de flora en fauna van Texel zijn de oude banden met de wal zichtbaar. Het voorkomen van bijzonderheden als de noordse woelmuis, de klokjesdikpootbij die aan het grasklokje is gebonden en een voor ons land uniek kevertje (zie pag. 28) is deels op die geschiedenis terug te voeren. Tot 1900 kwamen planten als veenbies, tweehuizige en blonde zegge hier voor, ver buiten de rest van hun Nederlandse verspreidingsgebied.

De splitsing van de wal

Het is geen toeval dat Romeinse geschiedschrijvers Texel nimmer als eiland benoemden. De eilandenrij begon bij Plinius met Terschelling, Actanea. Pas rond het jaar 1000 (niemand weet precies wanneer) ontstond uit het oude veenloopje Maresdeop het nu 40 m diepe, voor walvissen toegankelijke Marsdiep. Een deel van de gouw (gewest) Texla, dat zuidwaarts aan Kennemerland (Kinhem) grensde, kwam los te liggen van de rest van de Noordkop. Rond 1250 vormde de zee mede het klif van Den Hoorn, de rand van het oude Texelse land. In de eeuwen daarna kwam deze plek weer ver van zee te liggen door natuurlijke vloedhaken, inpolderingen en landwinning met stuifdijken. Ook de Texelse duinen zoals we die nu kennen ontstonden vanaf de middeleeuwen.

In die tijd ging veel land voor de kust van Noord-Holland door overstromingen verloren. Nieuwe geulen braken door, hele duinenrijen verdwenen in zee, zandplaten verheelden met de kust. Texelse duinen vergaan en ontstaan nog steeds, met name in het zuiden. Texel draait in zekere zin rond haar oude navel waarbij de wetmatigheden van de stromingen dicteren dat er zuidwaarts aangroei is en noordwaarts afslag, zoals het kaartje voor zowel Texel als Vlieland laat zien. De duinen wandelen mee. Stilliggen blijkt alleen weggelegd voor de zeer oude kern van Texel. Al eeuwenlang beweegt het land om die kern heen. De vorm wordt mede bepaald door bewust en onbewust ingrijpen van de mens. Neem de Afsluitdijk, gereed in 1932: getijdenstromen verplaatsten zich sindsdien en de brede westrand van het Texelse duin sleet in rap tempo weg. “80 ha verlies aan duin de laatste tientallen jaren”, rapporteert een beheersplan van het Staatsbosbeheer uit 1991. Met behulp van een aantal kunstwerken aan de noordpunt en de geregelde inzet van groot materieel en vooral heel veel zand is de duinenrij nu min of mee stabiel. Tegen hoge kosten, dat wel, maar dat geldt voor bijna de hele Nederlandse kust.

Op kaarten van ca 1750 bestaat Texel uit een stompe kop in het zuiden met daaraan vast (met een zanddijk) een kleine noordpunt, Eierland. Geheel anders dan de spitse zuid- en noordpunt van nu. Zeker de helft van het duin van Texel is mede gevormd door de hand van de mens. De lange en rechte duinrichels die op veel plaatsen voorkomen zijn in feite stuifdijken. Takkenschermen en rietmatten



Texel, Eierland en Vlieland in 1600, 1750 en heden. Eierland was voor 1300 onderdeel van Vlieland, daarna was het een duineiland met kwelders erachter en vanaf 1629 is het onderdeel van Texel. Aan de zuidkant is Texel aangegroeid terwijl de kust van Den Helder en Huisduinen afkalfde. Hetzelfde geldt voor de noordpunt van Texel (afslag) en de zuidpunt van Vlieland (aangroei). Op de kaart uit 1583 van Lucas Waghenauer op pag. 10-11 zijn de oude kern van Texel en 'T eijerlant' nog niet verbonden.

deden het zand opstuiven. De zanddijk van 1629 tussen Texel en Eierland is het mooiste voorbeeld, maar overal liggen ze: rond de Horsmeertjes in het zuiden, langs de zeereep van Muy en Slufter. Hele polders waren gepland waar nu de natuur van Muy en Slufter de toon zet. De huidige slufter was een letterlijke inbreuk op de plannen, werd eerst noodgedwongen geaccepteerd (en bewaakt) door Rijkswaterstaat en de Uitwaterende Sluizen, daarna sinds het begin van de vorige eeuw omhelsd door recreant en natuurliefhebber, als prachtig voorbeeld van dynamische duinen met een rijke natuur. Door de voortdurende verandering van het duin zijn er maar weinig echt oude plekken: de Eierlandse Duinen, delen van de

Westerduinen en het gebied ten oosten van de Bollenkamer dateren uit de late middeleeuwen. Het verschil tussen de oudere en de jongere duinen is soms groot. Bij de Muy bijvoorbeeld is het duin rijker aan mineralen en kalk en er groeit een wild woud van vlier, bramen en lianen. Oudere gebieden als de Westerduinen, voor zover niet bebost vanaf 1898, hebben een open karakter. In de 19e eeuw drong ook bij ervaren natuurkenners als F.W. van Eeden langzaam het besef door hoe dynamisch de kust eigenlijk was en hoe de natuur van de kust zich vormde. In 1867 schreef hij: “Zijn die binnenduinen dus vroeger buitenduinen geweest en de tegenwoordige buitenduinen een nieuwe uit zee opgerezen en opgestoven bank?”

Tussen De Koog en Den Hoorn lagen aan de duinvoet de legendarische mientgronden. Voor iedereen te gebruiken, wat goed gaat zolang niet teveel burgers van zo'n recht gebruik maken. Mient is Fries voor 'meent' en betekent gemeenschappelijke weide; het is de kern van ons woord 'gemeente'. Grote delen van de mientgronden zijn nu bebost of omgezet in recreatiegebied. De naaldbossen van de Dennen zijn ooit bedoeld om woeste gronden van de duinenrij productief te maken. Enkele schitterende delen van de mient resteren, zoals rond het Alloo, een meertje omringd door orchideeën, een oude rest van een kleine zeegul. Ook de taal van de duinen, de veldnamen, bevat restanten uit het verleden, vooral uit de 19e eeuw. Veldnamen bevatten vaak informatie over hoe natuur en landschap er vroeger uitzagen en gebruikt werden.

Verhouding burgers en overheid De geschiedenis van Texel en ook van het duin is doortrokken van een gespannen verhouding tussen overheid en burger, waarbij de eerste eeuwenlang van 'de overkant' kwam. Van graaf van Holland tot Rijkswaterstaat, Defensie en Staatsbosbeheer, het is één historische lijn. Na de onderwerping door Floris V kwamen veel overheidsdienaren van buiten. Vanaf 1289 verklaarde de grafelijkheid zich tot eigenaar van de Texelse duinen en al het onbedijkte land. Voor bedijking door lokale boeren was hun toestemming nodig. Na 1500 versterkte de overheid – eerst de Staten van Holland, later het rijk – haar greep op beheer van dijken, polders en duinen. In de 19e eeuw bepaalde de provincie de pachtvoorwaarden van het duin. Evenzogoed dankt Texel ook vele polders en bedijkingen aan 'de overkant', vooral aan investeerders van buiten. En het huidige duingebied is op veel plaatsen de vrucht van investeringen van overheden: de Zanddijk, de Slufter, en in het zuiden de Horspolders en de Kreeftepolder. In de geschiedenis van Texel stonden de rechten van lokale bewoners niet zelden onder druk. Een sentiment van veel Texelaars, een oud gevoel van 'we mogen alles overal' heeft historische wortels. Eeuwen terug had iedere inwoner het recht zijn vee (meest schapen) gedurende 9 maanden over het gehele eiland te laten weiden, de 'overall-weijding'. Omdat de resterende tijd van het jaar te kort was om nog gewas (o.a. graan) te verbouwen en de bevolking verarmde, maakten de Staten van Holland in de eerste helft van de 17e eeuw een einde aan dit middeleeuwse recht. Grondgebruik was voortaan alleen gebaseerd op eigendom of pacht. Daarmee werden hogere opbrengsten mogelijk en daarmee een hogere belastingopbrengst. Wel hadden bewoners van o.a. Den Hoorn en de Koog nog tot in de 19e eeuw recht op het gebruik van mientgronden en haalden er hun huisbrand (hei en kruiwilg).